

ХАЙ ЖИВЕ ЄДНІСТЬ
КРАЮ І ЕМІГРАЦІЇ !

-X-

Осередньою і сновною ціллю боротьби
українського народу є
УКРАЇНСЬКА САМОСТІЙНА СОВОРНА ДЕРЖАВА!

-X-

Слава найкращим синам України, героїчним Борцям -
Української Повстанської Армії /УПА/ !

-X-

УКРАЇНСЬКА ГОЛОВНА ВИЗВОЛЬНА РАДА /УГВР/
є єдиним і найвищим
керівництвом революційної України !

-X-

Всі - без огляду на партійні та інші різниці - ста-
ваймо під боеві прапори українського народу, які несе
непохитно Українська Головна Визвольна Рада /УГВР/ !

-X-

БОРОТЬБА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ
НА СХІДНО-УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

1941-1944

/Спомини очевидця і учасника/

Уже появлялося в українській пресі та в різних брошурах багато споми-нів і статей про визвольну боротьбу українського народу під час другої світової війни, але дуже мало посвячено місця боротьбі на східно-українських землях. Це примусило мене до опублікування моїх споми-нів, про ці змаган-ня, яких я був учасником.

Серед українців зовсім неправильна думка, неморби у визвольній боротьбі під час другої світової війни брала участь передусім Галичина і Волинь, себто західно українські землі. Я хочу розповісти про змагання українського наро-ду поза Збручем, себто на східно-українських землях, де яких згинули тисячі українців за самостійну соборну українську державу.

Визвольні змагання українського народу не скінчилися боєм під Базаром чи зліквідуванням партизанів Холодного Яру. Вони тривали далше, лиш прийма-ли різні форми. Доба НЕП-у і "українізація" принесла СВУ, СУМ, УВО, ВУД, та закін-чилася голосним процесом СВУ і масовими розстрілами, тюрмами і вивозами на Сибір. Опісля приходить колективізація, наслідком якої був жахливий голод в роках 1933-34. Далше чистка серед комуністичної партії в 1937 р., яка обхо-пила не лише партійців але і масу національно свідомих одиниць. Усе це нас-лідки організованої і стихійної боротьби українського народу проти червоно-го насильства за самостійність.

Коли німці розпочали війну в 1941 р. проти більшовиків, зорганізоване українське підпілля в карних лавах українських революціонерів було у вели-кій мірі приготоване до нової дійсності. У Львові повстав тимчасовий україн-ський уряд 30. червня 1941 р. Цей уряд визнала вся Галичина, Волинь та Правобе-ріддя. В той сам час самостійницька ОУН висилає на східно-українські землі похідний авангард зложений із загартованих у визвольній боротьбі революціо-нерів, які переходять нелегально на східно-українські землі, щоби посилити і скріпити революційний елемент на тих землях, послаблений довголітнім боль-шевицьким терором, та підготуватися до боротьби з новим наїзником, бо вже з перших днів були ясні заміри німців супроти України. Зорганізовано три вели-кі похідні групи.

Група "Північ" мала дістатися до Києва і організувати визвольну робо-ту на Київщині і на Правоберіддзі. На чолі цієї групи стояв с.п. Дмитро Мирон-Орлик, який опісля в липні 1942 р. згинув як краєвий провідник ОУН, застріле-ний Гестапом на вулиці Києва. Друга група "Полудне", яка мала завдання діста-тися до Дніпропетровська /Січеслава/ і організувати боротьбу на Південній Україні. Третя група "Схід" мала дістатися до Харкова і там організувати бо-ротьбу. На чолі третьої групи стояв с.п. Микола Цемик-Сенишин, знаний з проце-су у Львові за вбивство большевицького представника Майлова в 1933 р. М. Цемик згинув wraz зі своїми чотирма друзями в міргороді на Полтавщині в жовтні 1941 р. розстріляний німецькими пострілами.

Завдання цих борців за волю не було легке. Німці опричники, на спілку із буршими енкаведистами й іншими вислужниками, з місця старалися

знищити всякий український гін до волі. За німецьким фронтом їхали Гестапівці і робили криваву роботу. Усіх, хто виявляв забагато активності в організованні українського життя, арештовано і строго карано. Але не зважаючи на терор, вже в перших місяцях війни, себто в липні, серпні і вересні 1941 р., удалося zorganizувати українську цивільну адміністрацію, яка була початком державного будівництва. Цивільна адміністрація з обласними управами на чолі була zorganizована в слідуєчих областях: Житомир, Камянець Подільський, Винниця, Кіровоград, Київ, Дніпропетровськ, Миколаїв, Запоріжжя і Полтава. Всі ці області фактично визнали тимчасовий уряд, хоч практично він був уже у Львові зліквідований Гестапом тоді, коли арештовано його голову Стецька Я. і інших членів уряду та провідника ОУН С. Бандеру. Частинно адміністрація була вже zorganizована українськими самостійниками в Сумщині, Чернигівщині, Ларківщині, Одещині, на Криму і на Донбасі.

Але zorganizоване життя українців не понутру було німцям, бо вони старалися обсаджувати адміністрацію своїми вислужниками "фольксдойчерами", москалями та родовитими німцями. Тому то німці зачали арештувати бургомістрів та членів обласних управ. В арештуваннях активну участь брали теж бувші енкаведисти, що при помочі німців старалися нищити українських самостійників та в цей спосіб прислужитися червоній Москві. Арештування почалися від Житомира, де жертвою впало десяток три українських самостійників дня 31. серпня 1941 р. Далше арештовано самостійників в Бердичеві, Винниці, Староконстантинові, Василькові, Хвастові, а відтак в Дніпропетровську, Кривім Розі, Кіровограді, Херсоні і Миколаєві.

Стало тоді ясно, що треба тактику змінити, переставши робити широку пропагандивну роботу ясно та перейти в глибоке збройне підпілля. На цій Україні дістали українські самостійники нові інструкції, які забороняли легальну працю, що вже коштувала багато життя, а вести доручену пропаганду тайно листівками, брошурами, шептаним словом і організуванням широкої сітки підпілля. Тоді почалася боротьба за життя і смерть, за бути чи не бути українсько^{МУ} визвольної революційному рухови чи навіть українському народови. Терор та методи німців були не гірші від большевицьких. Осінь 1941 р. принесла колосальні жертви українцям, але і рінночасно науку, як треба організувати боротьбу на далі. Кінець 1941 р. та початок 1942. це реорганізація сил, зміна тактики та внесення нових елементів в програму. Від того часу ніхто не смів признатися до українського патріотизму, уже не кажучи самостійництва, бо німці арештували навіть тих, що верталися зі заслання - Сибіру по довгій каторзі; виявляв - це "небезпечний елемент", бо коли хтось не боявся виступати проти большевиків, не побоїться виступати і проти німців. Треба отже заздалегідь запобігти цьому і скорше зліквідувати, як цей зачне діяти.

Визвольний-революційний рух не помилився, коли давав нові інструкції. Через зиму 1941-42 німці виарештували цілий ряд людей, що хотіли легальним способом організувати українство, не послушавши інструкцій українського визвольного руху. Німці зліквідували в Києві Я. Чемеринського, поетку О. Телігу і її чоловіка інж. Телігу, І. Рогача та інших. З того часу, хто хотів далше боротися за українську державу, мав лише один вихід - продовжувати боротьбу в нелегальний спосіб. Треба було зрезигнувати з читалень "Просвіти", з аматорських гуртків, з видавання легальних газет, бо все це служило, лиш німцям для їх пропаганди, для їх провокативної роботи, а українському суспільству приносило втрату. Знов же большевицькій пропаганді це давало козир до руки, що українські "націоналісти" /так вони називали всіх, хто був проти них/ це німецькі запродавці і що німці роблять Україну самостійною від хліба, молока та сала при помочі

своїх "підлих помічників націоналістів".

Отже, як я вже сказав, німці почали масову чистку серед усіх свідомих українців, що не слухали наказів німецької влади, а виконували свої обов'язки супроти України. Так згинули організатори українського самостійницького руху на Криворіжжі, інж. Сергій Шерстюк і Ганка Максимець, в лютому 1942 р. розстріляні німцями в Кривому Розі. Українське підпілля Криворіжжя вибудувало своєму героєви могилу, яку німці кілька разів нищили, але вона знову росла. В березні 1942 р. розстріляло Гестапо організатора самостійницького руху в околиці Кременчуга, М. Щепанського, wraz із жінкою і чотирьома нелітніми дітьми, та Надю Мойленко, Петра Олійника - Батька і 22-ох самостійників-революціонерів із його групи. Усі вони перед розстрілом кликали: "Смерть катам! Хай живе Україна!". Опісля в квітні 1942 р. в тому-Кременчузі розстріляло Гестапо б-х уродженців Західної України, які по зліквідуванні групи Щепанського даки організували визвольний рух: В. Верещака, П. Дябогу, Б. Мазяра і інших, яких прізвищ не тямлю. По смерті тих героїв розкинено в цій околиці листівки, що взивали народ до дальшої боротьби проти німців і большевиків.

В Полтаві розстріляло Гестапо в той час бурмістра міста Вороньської го і організатора самостійницького підпілля на Полтавщині "Ігора". Німецький шал обхопив усю Україну. Німці думали, що вони терором застрахують українських самостійників. Пішли знову арешти. У Києві, між іншим, проходили арешти кількома наворотами цілий 1942-43р. Усіх прізвищ арештованих і постріляних друзів не пригадую собі; багатьох знав я лише під підпольним псевдом. Між іншими був заарештований і пропав у Києві Ярослав Хомів-Димницький, Ярослав Стеранка, Семен Цимбалко, "Могила", Наталка Винників і багато інших карних героїв самостійницького підпілля, які слухали наказу свого тодішнього краевого провідника на осередках українських землях, Д. Мирона-Орлика, що опісля сам згинув. Знов же усією революційною роботою в Україні кермував провід, зложений з незаарештованих членів уряду, скомплектований випробуваними революціонерами. На чолу проводу стояв Максим Рубан.

Не зважаючи на сильний терор, німці не змогли сили самостійників і в Києві до самого кінця виходила недержальна друкована газета "За Самостійну Україну". Крім Києва сильний самостійницький рух був зорганізований по цій Правобережній Україні. Про розміри боротьби хай послужить виказ жертв розстріляних і арештованих друзів в різних місцевостях Правобережжя. Сильна агітація українських самостійників, щоб населення не давало себе вивозити на роботу до Німеччини, взивання народу організувати самооборонні відділи, як рівнож масове розкинення нелегальної протинімецької літератури, атентат в Староконстантинові на ляндріртшафт-фюрера Міллера, страшного садиста, що нагаями бив людей як за панцини, ціла та широкозакровна протинімецька зміця викликала масові арешти і розстріли на Правобережжі. В Житомирі згинув М. Кравс, Хома і інші. На Винниччині весною 1943 р. заарештовано понад 300 людей із Львом Дівиком на чолі, як підозрілих в протинімецькій діяльності. Широке арештовання не оминуло і Корсунщини, сторін нашого генія Шевченка, де в травні 1943 р. арештовано понад 800 людей і багато з них постріляно. Між розстріляними був Василь Чиснюк, Федір Шевченко, Борис Левченко та Іван Зіниця.

Підпілля боротьба Правобережжя перемінилася в осені 1943 р. в організовану повстанчу акцію. Повстає кілька повстанчих осередків: в Холодному Ярї на чолі з "Костем", на Уманщині на чолі з "Остапом" і на Фастівщині. На Кам'янець-Подільщині, в Житомирщині і Винниччині оперували вже осінню 1943 р. регулярні частини УПА-Схід, які опісля зєдналися з відділами Холодноярщини і Уманщини. Командантом УПА-Схід був Омелян Грабець-Ватко, що опісля згинув весною 1945 р. Відділи УПА-Схід робили широко

закроєні рейди, ліквідували німецьку адміністрацію, нищили німецьких ханд-виртів, розбивали колгоспи і радгоспи, ділили поміж населення державне майно і землю та робили широку пропаганду українській визвольній справі. Відділи скрізь мали широке попертя населення і люди масово втікали в ліси і в цей спосіб маніфестували своє протинімецьке наставлення і любов до рідного краю. Відділи УПА робили наскоки на поїзди, що везли українську молодь у Німеччину та освободжували тих новітніх невільників, розбивали табори полонених, в яких знаходилися чи то українці-червоноармійці чи італійці, серби, голандці, французи і давали їм поміч пробиватися в рідні краї, чи брали їх до відділів УПА.

Нарід оповідав легенди про українське військо і про героїську боротьбу. Слава про боротьбу УПА з німцями лунала на Донбасі і на Криму та по всій Україні. Люди їхали на Правобережжя, щоб вступити у відділи та щоби докладніше довідатися про своє рідне військо. Широку славу рознесли відділи УПА, які літом 1943 р. під командою "Корнієнка" рейдували по Житомирщині через Новгород Волинський, Коростень, Малин, аж під Київ і вернулися через Коростишів і Староконстантинів на Волинь. Нарід розказував про українське військо, яке в українських одностроях ішло крізь села і міста, бючи німців та ліквідуючи німецьку владу.

Польва відділів УПА піддержувала нарід на душі і додавала віри у власні сили. Нарід вірив, що можна успішно боротися з ворогами за Самостійну Україну. Висаджені поїзди, які лежали вздовж лінії Козятин-Шепетівка-Здолбунів і на лінії Коростень-Сарни, доказували про справність відділів УПА на Правобережній Україні.

БОРОТЬБА НА ПІВДЕННІЙ УКРАЇНІ

Південна Україна охоплює області: Одеську, яку заняли румуни і називали її Трансдністрєю, Миколаївську, Запорізьку, Кіровоградську, Дніпропетровську та Крим. Південна Україна це бувший степ. Немає лісів, тому широка партизанська акція, яка розвинулася опісля в інших околицях України, тут обмежилася тільки до рейдів. Дніпрові шлюзи є замалі, щоби тут могли статиювати відділи УПА. УПА робила передчасні рейди в Північну Одещину і Кіровоградщину, але далше на південь не забігала. Тому тут треба було вести акцію з глибокого підпілля. В тих околицях населення міст і сіл відносилося зі спеціальною симпатією до визвольної справи. Селяни, робітники і інтелігенція не тільки поважали та крили революціонерів в їхній роботі, але широкою струною влилися самі в активну підпольну роботу. Не диво, що тут підпілля розвинуло широку діяльність і мало величезні успіхи. В тому напрямі величезну працю вложили і провідні революціонери і низові члени як рівнож звязкові кур'єри, які зимою 1941 р. і 1942 р., а опісля літом 1942 предіставалися сотки кілометрів пішки, щоб усталити контакт між революційними комітетами та керуючим центром південної України. Тут німцям було тяжко виловити членів, бо бо провід мав уже нарку з проведеної боротьби на Київщині і усі революціонери, додержуючись інструкції, проводили акцію від самого початку з глибокого підпілля. Керуючий революційний центр зрезигнував з легальної роботи і тому охоронено багато людей від арештів. Вправді арешти проходили і тут, але жертв не було стільки, що в північній Україні, а добре організовані боївки ОУН, під командою Петренка-Граба, дуже часто увільняли смілими наскоками на тюрми і концлягрі своїх співтоваришів, що попали в німецькі руки.

В південній Україні виходили два нелегальні часописи: "Вісті з Дніпропетровську" і "Чорноморська Січ" в Одесі. Крім тих часописей приходили багато різних листівок та інструкцій для населення. Революційна сітка дія-

ла справно, так що цілі села, заводи і уряди були під впливом українського визвольного руху. По впертій праці вдалося також включити до боротьби за українську справу і комсомольську молодь. Під впливом освітлюючої праці українських революціонерів ця молодь планала правдиве обличчя більшевизму і від нього відвернулася. Багато молодих хлопців зголосилися до УПА і їх перетранспортовано тайними зв'язками аж на Волинь. Рівнож і дівчата, студентки медицини, голосилися до медичних сестер і лікарів до УПА.

Нарід читав підпольну літературу і організувався в тайні гуртки підпорядковані одному провідові. Ті землі дали опісля кілька членів УГВР, призвичаєних з відомих причин сьогодні ще не модно подати. Дітя ясна, що німці не пригядалися спокійно тій революційній роботі, цим листівкам розкешеним по містах і селах, спроти ^{ВОВІ} селян і робітників їхати до Німеччини на роботу та втечі людей в ліси. Вони старалися знищити всіма можливими засобами революційне підпілля та били до цього, як звичайно, провокацій і терору. Кригаву нитку страждань почав інж. Сергій Шерстюк та Ганна Максимець, про яких я вже згадував на початку. Опісля був розстріляний³ початком 1942 р. поет Криворізька, караний уже передтим більшевиками п'ятилітнім засланням на Сибір, автор багатьох патріотичних віршів, зібраних у книжці "Кобза", Михайло Пронченко і його товариш учитель Іван Потапенко. По атентаті на шефа Гестапо 31 грудня 1942 р. німці арештували в Кривому Розі "Степана" і "Вихора".

В серпні 1943 р. німці арештували, а опісля зліквідували члена окружного провуду ОУН Криворізьчини, Романа Антоняка і ряд його співробітників. Спробу визволення Антоняка з криворізької тюрми робив "Юрко", окружний провідник ОУН, однак сам згинув у спробі визволення друга. В Миколаєві заарештовано Мацішинського, Цицу, брата і сестру Лехицьких, що опісля пропали без вісти. Весною 1943 р. був застрілений німцями Федько Клим, якого других двох братів, Івана Кліма, організатора робітництва в Запоріжжі і на Донбасі, визначного члена ОУН, розстріляли німці в березні 1944 р. в Дрогобичі і Михайла Кліма, організатора перших самооборонних відділів у Долиніччині, якого замордували німцькі поспіаки в січні 1944 р. На Криму розстріляли німці в місті Джанкой весною 1942 р. молодого хлопця Романа Бардахівського, Любака, Зенона Лотоцькогой др. Там же пропав опісля осенню 1943 р. Євген Швед.

Незваного мені з прізвища революціонера Петра застрілили німці при провірці документів в липні 1943 р. в селі Знаменівка, павлоградського району. Декілька революціонерів, попавши в руки німців, відбирали собі життя. Для прикладу "Бурлака" Степан, обкочений німцями в Кіровограді, стріляв до них з двох револьверів, владучи трьох німців трупом, а останню кулю пустив собі в голову; "Славко" в Кривім Розі, що подрізає собі бритвою горло, доб скоротити собі тюремні знущання.

У відповідь за насильства над народом і за арештування українських самостійників, виконано цілий ряд атентатів на членів Гестапо. І так, за застрілення на вулицях Дніпроперовська самостійника "Жори" в кілька днів по вбивстві в серпні 1943 покарано смертю двох агентів Гестапо, а по місті розкинено листівки зі зазивом помагати революціонерам, попереджувати перед арештуванням, помагати втікати з тюрем. Листівки зверталися навіть до поліції, щоб помагала революціонерам. Колиж поліцисти будуть верно служити Гестапо і знущатися над українським народом і революціонерами, будуть карані смертю як цих двох Гестаповців. "На терор відповідаємо терором" - проголошували листівки. Виконано рімнож присуди смерти на агентів Гестапо в Кіровограді, Мелітополі, Миколаєві та Гуляйполі.

В одеській області, яку заняли румуни, теж широко розвинена була самостійницька діяльність. Вправді румуни не тероризували населення так як німці, не вивозили людей на роботи, але зате вони вели сильно денационалізаційну й русофільську політику. Тут усі газети виходили лиш в російській мові. Театр в Одесі тиставляв штуки лиш в румунській і російській мові. Сильний терор

ішов на Буковину, яку влучено безпосередньо до Румунії. Румуни боялися українського спартакістичного руху і тому переслідували самотійницький рух. Самотійницька сітка була zorganizована в Одесі і цілій області. Добре був налаштований зв'язок з прочими областями України і з Галичиною. Повстанські рейди доказували народові про силу української революційної ідеї.

В Одесі здійснювалося монтування тайної української радіовиспівні, що в ході подій перенесено її на Волинь. Більших жертв у людях тут не було, бо серед румунів процвітало з давна перекупство і тому можна було за гроші викупити людей з тюрми. Був такий випадок, що розкешені були в Одесі самотійницькі листівки. Їх вибирали румунські жовніри, а на другий день продавали населенню по одній марці за штуку. По відступі румунів лишилися кадри революціонерів в терені для продовжування боротьби проти большевиків.

Слід також згадати жертвенну постать українського громадянства. Українське громадянство дуже прихильно ставилося до революціонерів, переховувало їх, годувало та як могло помагало, хоч кождий через це ризикував власним життям. Німці розліпили були по всій Україні розпорядження, що хто буде переховувати українських революціонерів, буде караний смертю. На кожному домі мусів висіти список замешкалих. Сталі контролі домів слідили за непроголошеними людьми. Кождий громадянин, який переховував самотійників-революціонерів, згідно з розпорядженням німців мав бути караний розстрілом. Але це не застрашало людей і вони переховували підпільників, озброєних в пістолі і гранати та друкували у своїх домах нелегальну літературу. Були випадки, що німці викривали підпільників, але в тих випадках стрічали збройний спротив й оборону усіх мешканців дому, як це було в одному селі на Мелітопільщині весною 1943 р. Це одна хата, яку оточили німці, в один мент перемінилася в твердиню і німці мусили втіти втіти годин здобувати вхід до хати, поки оборонці не погинули всі, боронячи підпільників в тому домі. Тоді то згинув селянин Шевченко зі своїми двома синами і революціонер-самотійник Вintonів. Таких випадків героїства було більше.

Ато з революціонерів, що залишилися на південній Україні, не згадує добрим словом незабутньої "твоті", старшої жінки, років около 50, доцентки університету, буншої медестри повстанських загонів з часів визвольних змагань 1917 - 21 р. Її усі популярно називали "мамою революціонерів". Знало її около 100 підпільників і всіми вона піклувалася як рідними дітьми. Ато з них не пригадає собі незабутньої "Сивої", її мужа бугальтера, буншого учасника бою під Крутами і доньки Лиди, що була мед-сестрою в УНА? В мешкальні цієї родини відбувалися наради революційного-визвольного центру, лічилися ранені бойовики і переховувалися все декі вкох підпільників. Була вона справжньою козачкою-патриоткою. Багато-багато безіменних героїв видала в тих часах Україна і про них мабуть історія не спомяне, бо вони були нормальними жовнірами на стійці і ними лишилися. Не для слави, бо за неї можна було дістати кулю, а виконували свій патріотичний обов'язок супроти України. Люди, які віддали для народу все, синів, доньок, особисте пастя, нині на еміграції терплять злидні в таборах, а емігрантські патріоти прозивають їх "східняками".

Перебуваючи в Холодному Ярті осінню 1943 р., стрінув я старого діда Тараса понад 60 років, який в роках 1920/23 був командиром повстанського відділу в тих околицях. Опісля виїхав він на роботи в Донбас і там ховався під всевидючого НКВД. Коли однак большевики втікали за Волгу, він вернувся назад в свої рідні околиці. Тут сконтаттувався він з українськими революціонерами і став організувати самотійницьке підпілля. Коли в Холодному Ярті zorganizовано перший відділ УПА, він стає членом штабу загону, як організатор повстанської армії. Дід Тарас був душею партизанських дій новоствореного загону УПА. Прекрасно ливязувався зі свого завдання, якого сам добровільно піднявся. Своєю спритністю та шпертністю розвідчика не раз охоронив він загін від страти в людях. В бою з німцями сс-ви в дні 2 листопада 1943 р. згинув він смертю героя зі словами; "алопці, хороніть Україну, не дайте її пропасти"!

Вічно в свідомості стоїть мені перед очима день 24. вересня 1943 р. в селі на Кіровоградщині. В той день зустрів я перший повстанський відділ зорганізований в околицях З. на Лівобережжі, який на тачанках прибув сюди, щоб далше продістатися в околиці Холодного Яру. Відділ на числював 150 мужчин, які кинули жінок і рідню і йшли воювати за краще завтра народу. По промові, яку я виголосив до відділу, зясовуючи боекникам наше сучасне положення та вигляди боротьби за самостійність як рівнож звертаючи увагу на труднощі боротьби та велику відповідальність перед історією, забрав слово заступник командира відділу, молодий учитель М. Він сказав, що всі члени сотні прекрасно собі здають справу з важности хвилини і докладно знають, що перед ними смерть або перемога. Вони не жахаються ніяких труднощів ні небезпек. До втрачення не мають нічого крім марного життя. Закінчив словами Ігря Святославича: "Лучше поруваному бути, ніж полоненому бути!" По присязі, яку зложив відділ на вірність Україні і Головіти Команді УПА та давши кілька сальв з автоматів з галюким "Слава" помчалися тачанки в назначене місце постою.

Ніколи не можу забути все веселого обличчя Ільона В. з Керсона, якого вшпилювали німці з нелегальною літературою і з пістолем. Він вправді витягнув пістолем до стрілу, але не мав цастя, бо пістоль його затявся. Його вели на розстріл над глибоку прірву. Уже Гестапівський поспіхака приложив йому дуло автомата до потилиці, а Ільонь в останньому моменті, коли гукнув постріл, в судорогах захопив німця за руку і потягнув його зі собою в яму смерті. Ільоня згинув, але і рівночасно вкоротив життя своїйому катові.

Південна Україна героїсько боролася з німецьким окупантом. Надали борці за волю, на їх місце приходили інші. Дави революціонерів - самостійників росли. Кожний, в кого билось українське серце, ставав до боротьби. В ряди українських самостійників ставали навіть чужинці, які замешкували українські провінції, як татари, грузини, греки, а навіть і деякі москалі. Кличі, які ширили українські самостійники, доходили до нутра тих чужинців і вони переконувались, що їм буде краще жити в самостійній Україні як в советському раю чи гітлерівській новій Європі. Вони передруковували наші листівки і літературу на свою мову і поширювали між своїх земляків. Німці їх арештували і жорстоко карали.

СХІДНА УКРАЇНА ПІД САМОСТІЙНИЦЬКИМ ПРАЦЮМ

Східна Україна це області: Харківська, Сумська, Донбас та Кубань. Харків і Донбас це промислові околиці і населення тут досить мішане. Крім українців живуть по містах грузини, вірмени, татари, москалі, а в околицях Маріуполя навіть греки, які приїхали сюди ще за Катарини II. і творять сильну колонію із 27 сіл і містечок. Українська національна свідомість тут слабша, як в інших областях України, але не зважаючи на це і тут самостійницький рух мав широке поле праці та величезні успіхи. Ці терени не підлягали владі цивільного правління на чолі з ославленим Кохом, а були адміністровані військовою владою. Військове правління прийняло обобливо хитру тактику супроти українців і намажаль перехитрили деяке число української інтелігенції. Це мало місце спеціяльно в Харкові.

Зима 1941-42 це час голоду, який панував тоді по всіх більших містах на Україні, та перебрав міри у Харкові, від якого фронт не пробігав далше, як 20-25 км. Підчас цього голоду згинуло багато української інтелігенції, бо Харків як відомо, бувша столиця УРСР і в ньому концентрувалася еліта України. Тут жили Аркадій Любченко, що не хотів як Бажан, Шичина і інші втікати враз з більшовиками і сатирик Анатолій Гак, жінка письменника Дмитра Лоткевича, жінка бывшего Наркома Шумського та багато професорів, доцентів і визначних громадян.

Зусилля військової адміністрації полягало не тому, щоб приєднати українську інтелігенцію для цілей німецької політики. Німецькі військовики здавали собі справу, що для робиття більшовицької треба розв'язати українську проблему. Вони знали, що Українці вороже поставлені до німців, саботують в їхні окупаційні зааряження і накази і змагають до самостійности. Тому німецька армія

хотіла всю вину за німецький терор на Україні скинути на партію, чи на Гестапо. Німецькі військовики заявили, що коли війна скінчиться, то армія постарается, щоб український нарід дістав державу, але тепер на це не час, тепер мусять українці повагати німцям розбити большевиків. Вони навіть брехали, що уже тепер українці дісталиб державу, але українські революціонери ворожо відносяться та борються з німцями і тому німецький уряд не може дати українцям самоостійности. На свою агітку зловили вони декількох українських інтелегентів, які повірили їхнім облудним словам, що, мабуть, причиною зла є український визвольний рух.

Самостійницьку діяльність у Харкові почало кілька молодих революціонерів на чолі з Процінським. Коли в жовтні 1941 р. німці заняли Харків, українські самостійники з місця почали вести оживлену роботу. Згодом у Харків прибули інші революціонери з Полтави і Кремінчуга. Вправді відносини не були тут найкращі/причини подані вище/. Не зважаючи на це, поведено сильну акцію серед робітництва, яка знайшла серед нього широкий і прихильний відгук. Це краще прийняло роботу українських революціонерів населення сіл і містечок, тому що там була досить висока свідомість.

Німцям вдалося в Харкові два рази викрити революційну сітку. Раз весною 1942 р., другий раз осінню 1942 року. В той час заарештовано і розстріляно цілий ряд самостійників, між ними "Мідрий", "Зелений" і "Сірко". Але не зважаючи на терор і хитру німецьку політику, кадри революціонерів самостійників росли, на зміну впавшим приходили нові, які продовжували їхнє діло.

Особливо сильний відгук знайшла революційно-самостійницька акція між робітництвом Донбасу. Тамонній українській робітничий елемент виявив досить велику свідомість. Відчувши на своїх плечах уст "добродійства" большевицького раю та добре пізнавши нових німецьких "визволителів", робітники Донбасу повірили, що правда є за тими, які виступають і проти большевиків і проти німців і проголошують клич соціальної справедливості й індивідуальної та національної свободи всіх людей і народів. В той час Донбас пережив жахливі дні голоду.

Я бачив уст ці робітничі "посьолки", оці Собачівки в Гришево, землянки в Горлівці і хатки, немов песячі буди, в Стаїно /Юзівка/ - усю біду українського Донбасу. Я сам прожив з українським робітництвом в тих Собачівках несповна 2 роки, ділячися з ними долею і недолею. Один страшний зах огортав людину, коли дивися на втечу робітництва із Донбасу зимою 1941-42, та весною 1942 р. Голод шалів тоді, подібно як в 1933 р. Лише тим разом голод був викликаний війною. Колишні розкуркулені селяни і ці мільйони людей, що покинули рідні села в час колективізації і голоду, рушили тепер знову, тікаючи перед новим голодом, на свої прадідівські оселі шукати хліба. А зима була дуже гостра. Мороз доходив до 30-40 степенів. Та не зважаючи на це, люди в той час втікали на Лівобережжя, а навіть в Київщину та Винничину цілими валками. Запряжені в дво-колісну повозку чи сани мов звірята, вандрували сотки кілометрів з дітьми і з усім своїм майном на захід. Бувало бачити, робітник запрягся сам в сани, на санках кілька клунків та двоє трое маленьких діточок, а жінка помагає, попихати сани. Мороз сильний, що діти аж сині, а чоловік бродить по коліна в снігу і прямує все дальше і дальше від Донбасу. Таких образів було тисячі. На загал в той час Донбас покинуло около мільйон робітників. Багато доді на широких українських шляхах людей замерзло, багато відморозило собі руки і ноги.

А ти стоїш і дивишся на горе безталанних та галь і гнів огортає тебе, що нічим не можеш їм допомогти, бо ти це в гіршому положенні, ти людина без документів, без хати. Зо тобою повками гонять німці і хочуть знищити тебе, за те, що бажеш свободи своїй країні та добра бєть тим, з яких вони хочуть зробити своїх рабів. Але в тебе сильна віра в майбутнє рідного краю. Цей вид безталанних вандрівників-утікачів перед голодом крипить в тобі ненависть

до ворога і ти стискаючи холодного пістоля, якого завжди носиш при собі, йдеш своїм шляхом далі виконувати свій обов'язок.

Коли разом із моїм приятелем "Митарем", розстріляними німцями в березні 1944 р. в Дрогобичі, 18. лютого 1942 р. перший раз станув я ногою на Донбаську землю і йшов з Горлівки дорогою на шахту ч. 5, побачив на стовпі повішених чотирьох мужчин. Кожний з них мав таблицю написом: "Я бандит... за уживання зброї повішений 15.2.42." Не весело вітали нас німці на тій землі, але цей вид нас не збентежив. Ми прийшли сюди з твердою постановою, помстити смерть кожного замученого нашого земляка, покарати за це німців, або самим згинуть.

Уже в маю 1942 р. революційно-самостійницьке підпілля було організоване не в Краматорську, Константинівці, Горлівці, Сталіно /Юзівка/ і Маріуполі. Українське робітництво Донбасу живо цікавилось українським визвольним рухом. Скоро самостійницькі кличі знайшли шлях у кожний завод, рудник, підприємство, у шахту, кооперативу, у робітничу землянку. Найкращою робота серед робітників та вожді у Маріупільщині. Тут організовано широке підпілля в місті й околиці та розкрито масово протинімецьку літературу. Німцям вдалося викрити одно з'єдено заарештувати в серпні 1942 р. около 10 людей. Їх посаджено в тюрму в Сталіно. Ніхто не признався, усі мовчали, не зважали на те, що їх катують. В той час в тюрмі у Сталіно згинув в грудні 1942 р. організатор Маріупільщини Степан Держко, який організаційні таїни взяв зі собою до гробу.

Але Маріупільська підпольна вкрхжжжж організація скоро вигоїла рани і вела далі конспіративну роботу. Під осінь 1942 р. український визвольний рух всецільо працював над ситуацією в цілому Донбасі. Революційна сітка почала полирватися навіть на Ворошиловград /Дуганськ/, Старобільськ, Таганріг, Ростов та зачала вкорінюватися на Кубані. Однак на територіях області Ворошиловградської і Кубані ширшої діяльності годі було розвинути, бо уже в січні 1943 р. прийшли туди знову большевики. На Кубані смертюгероя згинув Тимко, заарештований німцями підчас революційно-самостійницької роботи.

Коли вполовині січня 1943 р. політичний провід визвольного руху на Донбасі побачив, що німці внаслідок програної битви під Сталінградом будуть тикати на захід, дав, порозумівшись з головним визвольним центром розпорядження, розвинути у всій околиці на прилюдних місцях протинімецькі і протибошевещицькі листівки, які взивали наряд ставати під прапори Самостійної України до боротьби проти двох імперіялізмів. Крім того головний визвольний центр дав наказ усім організованим революціонерам лишатися на теренах, які залишили німці. Приготування до виконання приказу пройшли в цілому Донбасі. Масово розкрито листівки і літературу. Зміщено шинки і звязкові пункти. Наряд організувався на випадок приходу большевиків. 4-го лютого 1943 р. большевики заняли Славянськ, а 6 лютого 43 р. Краматорськ. Самостійники-революціонери, що діяли в тому районі, усі лишилися під большевиками. Далше большевики, флангуючи Донбас, заняли Мозову, Павлоград, зблизилися до Дніпропетровська і Запоріжжя. Південний фланг бошевещицької армії зближався до Маріуполя. Донбасові грозило окруження. Зі спокоем очікували революціонери на прихід большевиків. Але 20.2. 43 р. німці розпочали протинаступ і до 28.2.43 р. виперли большевиків поза Донець в горішній течії і поза Міус фронт устійнився від Білгороду поза Харків, через Ізюм, поза Славянськ, через Добальцево і далше Міусом до Азовського моря. Німці почали знову свою ганебну роботу. Кого не вбили бошевещики або не змобілізували до червоної армії, того знищили німці.

Коли німці зачали наступ і бої проходили селами, наряд ховався в підвалах, щоб заблукані кулі не скоротили їм життя. Німці впадали в підвали гранати і мордували невинне населення, мовлять, це партизани. Так німці замордували поперх 300 жителів села Знаменівка та спалили около 100 хат. Мордували людей в Петропавлівці, за те, що по втечі німців позабрали лише не німцями майно. Подібні погроми відбувалися в Мозовій, Варвинській, Гришино і в багатьох інших селах.

що і з майбутньому робітництво Донбасу піде правильним шляхом та стане на захист волі, прав і незалежності своєї батьківщини. Робітництво Донбасу побачило брехню московського більшовизму та зрозуміло в цілій своїй наготі облудність та підлість ликвілевих та спростачених більшовиками марксистських ідей. Кровю своїх найкращих синів доказало воно свою непохитність в вірі в майбутність самостійної України. Немає ні міста ні села на Донбасі, де не знали-би про українську визвольну боротьбу, про самостійницьку ОУН, про героїську УПА.

Я не можу забути молодого хлопця із Маріуполя Володю К. і його меншого брата. Його батька розстріляли більшовики за приналежність до СВУ, коли йому було 9 років. Батьківський запеклість глибоко загарбувався йому в серці. Він шукав правди, він заснував в більшевицькій школі, будучи учнем 8 класу, в 1940 р. в Маріуполі "Товариство Чорного Тризуба". Коли я зустрів його в травні 1942 р. він заявив, що на мої слова він чекав уже кілька років. Найбільшою радістю для нього була самостійницька література, яку я йому давав прочитати. Ці книжки він переписував разом зі своїм 14-літнім братом днями і ночами, щоб потім їх дати читати іншим товаришам. Він скоро zorganizував революційний кружок серед молоді Маріуполя, а коли грозив йому арешт, перейшов у підпілля і працював вперто з величезним успіхом в інших районах Донбасу. Організував молодь в багатьох селах підземних районів Донбасу, розкидав в театрах і кінах листівки. Коли більшовики в вересні 1943 р. зайняли Донбас, переїхав в Холодноярщину, де його в листопаді 1943 р. заарештували німці та вивезли в концлагер Дахау, а опісля в дорю. В маю 1945 р. звільнили його а ериканці.

Коли в серпні 1943 р. більшовики переломали другий раз фронт, головний революційний центр маючи досвід з першого пролому більшовиків в лютому 1943 р. дав наказ більш розконспірованим революціонерам податися на захід, а добре законспірованим лишитися на місці. Більшовики заняли Донбас у перших днях вересня 1943 р. і посунулися на захід.

Я виїхав з Донбасу до миколаєва над Чорним морем. Сидячи на квартирі в одного самостійника, я познався з його сином, червоноармійцем, що тому три дні їздив з червоної армії, коли вона занимала Донбас і прямував до Дніпра. Він був капітаном червоної армії і служив від 1939 р. у війську. Перед тим не знав нічого про український визвольний рух. Але коли червона армія зближалася до Дніпра і його частина стояла на Донбасі, він довідався про українську самостійницьку діяльність Степана Дандери, ОУН та про УПА. Робітники давали йому читати листівки і самостійницьку літературу. Він переконався, що український визвольний рух це сила, перед якою майбутність. Тому забрав він ще чотирох червоноармійців і втік з армії, щоби дістатися до УПА і воювати за самостійну Україну. Цей факт нехай послужить як доказ, який вплив мала самостійницька діяльність на населення України навіть на теренах занятих більшовиками.

Або інший факт: В різних містах України стояли батальйони, силою zorganizовані з полонених червоноармійців. Треба знати, що перед полоненими червоноармійцями стояла дилема: згинуть голодовою смертю в німецькому полоні, або "добровільно" зголоситися до німецького війська. Таких "добровольних" батальйонів було в Україні декілька. Один такий батальйон стояв в Сталіно. В його склад входили: кубанці, кубанці й інші. Коли я налавав контакт з батальйоном і роздав поміж них самостійницьку літературу, весь батальйон став під стяг української самостійницької боротьби. Члени батальйону доставляли зброю, перевозили трюки, кидали листівки, робили пропаганду між іншими батальйонами, виконували атентати на німців, занималися кур'єрською службою, а коли дістали наказ, щоб перейти до УПА в Холодний Яр, вони вистріляли німецьку команду перейшли в ліс.

Це що публікую, це лише частина цієї героїської боротьби, яку вів український народ в рр. 1941-44 на Східних Українських землях. Багато ще сьогодні не можу писати, бо ще живуть люди і продовжують боротьбу, яка є ще жорстокішою.

як проти німців. Деяку, що згинули, лишили своїх рідних і про них теж не можна писати.

Визвольна боротьба проти німців в час другої світової війни знайде ще істориків, які об'єктивно висвітлять ці героїські криваві часи. Свої спомини пишу головню тому, щоб виявити всю брехливість большевицьких пропагандистів з "Радянської України", львівської "Вільної України", чи американських "Українських Щоденних Вістей" та інших большевицьких рептильок, що горлають /втують- їм мов не замовлення також всілякі українські псевдо-соціалісти/, що маси українського робітництва і селянства є проти них і т.д.

Хочу на тому місці запитати всіх тих большевицьких ступайків, запроханих послужників Москви, всіх тих мануїльських, хрущових, гречух, корнійчуків, баба-нів і інших росовичів. Де вони були в той час, коли німецькі садисти руйнували Україну, нищили народ, стріляючи тисячі і вивозячи на каторжні роботи в Німеччину? Чому не організували самооборони? Вони усі сиділи в Уфї, в комфортних готелях і писали відозви до українського народу, щоб він боровся та саботував накази німців, виголоували промови через радіо, що Сталін не знав про голод в 1933-34 р. що він винювників покарає, взивали до зрності Сталінові, а Сталін за це винагородить український народ і дасть йому самостійну Україну.

А український народ в той сам час кривався і провадив боротьбу з наїзниками. А боротьбу цю організували не сталінські лакеї-кріпачки, хрущові, мануїльські, а український визвольний рух зі самостійницькою ОУН на чолі. Народ дістає інструкції і вказівки, як відноситися до німецьких наказів, були створені самооборонні відділи, а опісля і Українська Повстанча Армія, яка охоронила народ перед терором, гретті Українська Головна Визвольна Рада /УГВР/, революційний підпільний уряд України. Один з членів розгромленого німцями львівського уряду перевів інспекцію майже всіх областей України 1942 р. Чому цього не зробили панове мануїльські і хрущові? Ми не стрічали на Україні ніяких нелегальних протинімецьких відозв підписаних кеззлінгами хрущовими, дарма, що вони мали до диспозиції усе, навіть агентів на тилах німців. Лише в 1943 р. вислав Сталін на Україну банди, які склалися не з українців, лише з москалів, видів і сибіряків та інших і вони нищили те, чого не зумів знищити німець, оглабили українське населення, спалили масу українських свідомих сіл і мордували селян, яких сини і доньки були розстріляні німцями за самостійницьку роботу. Чому разом з тими бандами не прийшли панове Мануїльські на Україну?

Чепар ви, прийшовши ц Україну разом з новим большевицькомосковським наїзником, опльовуєте тих, що захищали народ перед німецьким терором в імя самостійної України, та в імя цієї ідеї, в імя свободи людини і народів поневолених Москвою далі бряться.

Та не довго ви, зрадники, разом зі своїми московськими хлібодавцями будете гнобити народ! Гнів народу над вами мов буря висить. І недалекий вже той час, коли ті самі робітники з Донбасу, Харкова, Києва, Запоріжжя і Кривого Рогу, ті самі селяни з колхазів, що боролися з німцями в імя самостійної України, зметуть і вас з лиця землі.

